

1.01
Prejeto 23. 11. 2005

UDK 354.86:662.6(497.4 Ljubljana)"1941/1945"

Mojca Šorn*

Preskrba Ljubljane s kurivom v času druge svetovne vojne

IZVLEČEK

Po okupaciji je bil dovoz kuriva v Ljubljano omejen, kar je spodbudilo povpraševanje, hkrati pa tudi rast cen. To pa ni bil edini problem. Zaradi čedalje bolj oteženih prometnih razmer in povečane potrebe železnice po premogu so v času vojne v Ljubljano v glavnem dovažali premog, namenjen le za industrijske obrate. Gospodinjstva so morala za svoje potrebe uporabljati predusem drva. Teh je proti koncu vojne v skladiščih ostalo nezavidljivo malo. Nakaznice za kurivo so postale praktično nične. Ljubljančani so si po najboljših močeh pomagali sami.

Ključne besede: 2. svetovna vojna, Ljubljana, gospodarstvo, preskrba, kurjava

ABSTRACT

FUEL SUPPLY IN LJUBLJANA DURING THE SECOND WORLD WAR

After Italy occupied Ljubljana in April 1941, the fuel supply became limited, resulting in an increased demand and price rise. This was not the only problem. During the war, due to worsening transport conditions and an ever growing need for coal by the railways, most of the coal transported to Ljubljana was intended for industry. Households were forced to use mainly firewood for their needs. Towards the end of the war firewood became a very scarce commodity in depots. Fuel vouchers became practically useless. The citizens of Ljubljana had to fend for themselves as best they could.

Key words: Second World War, Ljubljana, economy, supply, fuel

* Dipl. zgodovinarica, strokovna sodelavka, Inštitut za novejšo zgodovino, SI-1000 Ljubljana, Kongresni trg 1; e-mail: mojca.sorn@inz.si

Leta 1939 je Ljubljana štela 79.050 prebivalcev, ki so živeli v 17.317 gospodinjstvih.¹ Večina je za ogrevanje in kuho uporabljala premog in drva. Kuhinjski štedilniki so veljali za "idealne naprave, ker so iz enega energetskega vira zaradi svoje konstrukcije omogočale kuhanje na plošči, peko kruha, potic in vsega mogočega v pečici (roru, kot smo rekli), ogrevale so prostor in kakih 20 litrov vode v lepem bakrenem kotličku z medeninasto pipico za izpuščanje vroče vode v primeru potrebe (kuhanje, pranje posode itd.)."² V času vojne in pomanjkanja kuriva pa je verjetno več lastnikov kuhinjskih štedilnikov začelo dvomiti, da so ti res idealne naprave.

Vojna in njene posledice so na slovensko gospodarstvo vplivale že v letu 1939. Eden najbolj perečih je bil prav gotovo problem (pre)visokih cen. V Ljubljani se je kljub uredbi o pobijanju draginje in špekulacije (iz 23. septembra 1939) močno podražilo ne le t.i. kolonialno blago temveč tudi osnovne življenjske potrebščine. Od avgusta do konca leta 1939 so stroški za prehrano narasli za 17%, za obleko in obutev za 12,5% in za kurjavo ter razsvetljavo za 3,5%.³

Kljub podražitvi premoga in drv so Ljubljančani v letih 1939 in 1940⁴ porabili še relativno precej kuriva, v letu 1941⁵ pa že nekoliko manj.

	1939	1940	1941
mehka drva (v m ³)	2 3.820	22.417	13.531
trda drva (v m ³)	109.922	120.369	107.676
premog (v t)	53.249	80.738	ca. 70.000

Takoj po okupaciji Slovenije so se namreč pokazale težave pri nabavi oziroma prevozu premoga in drv v glavno mesto. Težave so bile zlasti s premogom, kajti zasavski premogovniki so bili v nemškem okupacijskem območju. Ljubljana je zato dobila manj kuriva, kot ga je bila navajena porabiti pred vojno. Povpraševanje po njem se je močno dvignilo, sorazmerno s tem pa je rasla tudi cena. Meseca maja 1941 je moral kupec za 100 kg premoga plačati 47 dinarjev oziroma 14,10 lir, za kubični meter mehkih drv pa 110 din oziroma 33 lir. Konec istega leta je moral Ljubljančan za kubični meter mehkih drv odšteti že kar 41,80 lir,⁶ v letu 1942 pa je bilo treba za 100 kg premoga odšteti že dobrih 10 lir več.⁷

Premog

Pošiljke premoga iz Trbovelj v t.i. Ljubljansko pokrajino in Ljubljano so po okupaciji in razdelitvi Slovenije med okupatorje postale neredne in redke. Krivdo je pripisati motnjam v dovozu in pa odvajanju premoga za potrebe železnice, saj je

¹ Splošni pregled Dravske banovine. Priredil Državni statistični urad v Zagrebu, Ljubljana 1939, str. 10.

² Tomaž Weber: 150 zgodb Ljubljančana (1910-2002). Ljubljana 2004, str. 221.

³ Slovenec, 17. 12. 1939, št. 288, str. 4, Cene na drobno v Ljubljani.

⁴ Trgovski list, 31. 1. 1941, št. 13, str. 3, Prehrana Ljubljane v luči trošarinske politike.

⁵ Trgovski list, 20. 1. 1942, št. 6, str. 2, Prehrana Ljubljane v luči trošarinske politike.

⁶ Arhiv Republike Slovenije, fond Šef pokrajinske uprave v Ljubljani, Oddelek za trgovino, obrt in industrijo (dalje AS 202), f. 27, št. 1116/1, Cenik; Službeni list za Ljubljansko pokrajino = Bollettino ufficiale per la provincia di Lubiana. Ljubljana: Visoki komisariat za Ljubljansko pokrajino (dalje Sl. list), št. 92, 15. 11. 1941, str. 661-664, Maksimalni cenik št. 4.

⁷ Sl. list, št. 70, 2. 9. 1942, str. 555-556, Maksimalni cenik št. 3 za premog.

njena poraba v primerjavi s predvojnim obdobjem poskočila za 50%. Italijanske oblasti so se odločile, da si bo Ljubljanska pokrajina pomagala sama. Pristojni so naredili načrt za povečanje proizvodnje kurilnih sredstev na tem območju. Najpomembnejšo vlogo je imel kočevski premogovnik, ki je bil od leta 1890 v lasti Trboveljske premogokopne družbe. Njegova povprečna dnevna proizvodnja je dosegla 364 ton rjavega premoga s 3400 do 4500 kalorijami. V letu 1941 je njegova proizvodnja dosegla 117.000 ton, od leta 1940 se je povečala za 12,5%. Strokovnjaki so domnevali, da bi se s tehnično izpopolnitvijo njegova povprečna dnevna proizvodnja lahko dvignila na 50 vagonov, kar bi predstavljalo povečanje za 40%.⁸ V začetku vojne so oblasti kazale čedalje večje zanimanje za premogovnik Krmelj, ki je bil do jeseni 1941 pod upravo nemškega okupatorja,⁹ in za obnovitev črnomeljskega rudnika, rudnika Otočec, rudnika v Brezovici pri Mirni ter rudnika črnega premoga Orle.

Po obžičenju Ljubljane februarja 1942 je bil oviran tudi dovoz premoga iz rudnikov Ljubljanske pokrajine, zato je zaradi slabih izgledov septembra 1942 izšla odredba, ki je urejala proizvodnjo, trgovino in porabo rudninskega kuriva, se pravi premoga, koksa in lignita. Omejena je bila poraba kuriva za industrijske namene in poraba kuriva za potrebe civilnega prebivalstva.¹⁰

Do italijanske kapitulacije so iz Trbovelj dovažali 8100 ton premoga, iz Šentjanža na Dolenjskem oziroma Krmelja 3500 ton in iz Kočevja 3000 ton mesečno. Seštevek pokaže, da je v tem obdobju skrčena potreba Ljubljanske pokrajine znašala 14.600 ton premoga mesečno.

Po nemški okupaciji Ljubljanske pokrajine septembra 1943 je pokrajinski gospodarski svet opozoril, da se je v normalnih okoliščinah v Ljubljanski pokrajini porabilo 18.000 ton premoga na mesec, zato je od nemških oblasti terjal povišan kontingent premoga. Iz Trbovelj naj bi namesto 8000 ton dovažali 10.000 ton premoga vsak mesec. Odgovorni so na to zahtevo sicer pristali, vendar je zaradi zastoja v dovozu, ki se je v letu 1943 po septembrskih dogodkih še okrepil, niso nikoli izpolnili.¹¹ Iz Zasavja je v Ljubljansko pokrajino in tudi Ljubljano prihajal le del obljubljenega premoga, v glavnem za industrijske obrate. Vsa ostala količina črnega zlata, ki zaradi pomanjkanja prostih vagonov ni bila pravočasno izkoriščena, je zapadla.

Pokrajinski gospodarski svet je skušal stopiti v stik z velenjskim rudnikom in od tam dobiti po 2500 ton premoga mesečno, vendar je ta poskus tudi propadel.¹² Da pa je bila mera skrbi polna, se je v tem času izkazalo, da tudi rudnika v Šentjanžu (Krmelju) in Kočevju nista bila zmožna opravljati redne dobave premoga.¹³

Zaradi izostanka pritoka domačega premoga so Ljubljančani za ogrevanje uporabljali visoko kalorični šlezijski premog in tudi koks. Zaščitni oddelek Mestne občine ljubljanske, ljubljanska Mestna plinarna in dnevno časopisje so opozarjali, da to kurivo vsebuje mnogo več ogljika kot rjavi ali črni premog in da za popolno izogrevanje potrebuje več zraka. Vratca na peči oziroma štedilniku so morala biti

⁸ Trgovski list, 10. 3. 1942, št. 20, str. 1, Proizvodnja premoga v Kočevju.

⁹ Tone Ferenc: Fašisti brez krinke : Dokumenti 1941-1942. Maribor 1987, str. 35.

¹⁰ Sl. list, št. 70, 2. 9. 1942, str. 545-548.

¹¹ AS 202, f. 39, 5363/43, št. 5048.

¹² Trgovski list, 2. 6. 1944, št. 45, str. 1, Čim bolj varčujte z gorivom!

¹³ Zgodovinski arhiv Ljubljana (dalje ZAL), LJU 501, Zaščitni urad, šk. 29, Okrožnice: Okrožnice iz leta 1943, št. 5.259.

zato vedno odprta, prodajalci pa so kupcem šlezjskega premoga in koksa svetovali, naj zaradi lažjega izgorevanja peči ne naložijo preveč. Ljudje so se teh dveh napotkov kaj radi držali. Zavedali so se, da v nasprotnem primeru ne bi izkoristili vse kurilne vrednosti kuriva, s sajami bi zamašili kanale peči, zaradi pregetosti bi peči lahko utrpele celo trajne okvare.¹⁴ Nezgorele kosce premoga ali koksa, ki so po kurjenju ostali v peči, so skrbno zbrali, jih zdrobili na velikost oreha ter poškopili z vodo. Naslednji dan so z njimi podkurili. Tisti, ki so imeli več denarja in manj potrpljenja, so koks kupovali pri Ljubljanski mestni plinarni, ki ga je za potrebe mesta pridobivala kot stranski produkt.¹⁵

Ljubljančani so se v času vojne očitno navadili na odprta vratca peči, mnogi jih niso zaprli niti takrat, ko so po srečnem naključju prejeli in v peč naložili domači premog. Ogljikov monoksid, ki ga ob slabem zgorevanju oddaja črni premog, se je tako širil po okolici in iskal žrtve. V kroniko medvojnih nesreč je zabeleženih kar nekaj zastрупitev s strupenim plinom, zahteval pa je tudi smrtne žrtve: "V sobi neke nove hiše sta bila okoli 7 zjutraj najdena Ivan B. v popolnem nezavestnem stanju, njegova zaročenka Frančiška N. pa mrtva. Prvi je ležal na tleh, druga v postelji. Z reševalnim avtom so Ivana B. hitro prepeljali na interni oddelek splošne bolnišnice, kjer se je zdravnikom posrečilo ga ohraniti pri življenju. Mrtvo zaročenko Frančiško N. pa so prepeljali z mrtvaškim vozom na Žale."¹⁶

V začetku leta 1944 je jeknila novica o povsem ustavljeni dobavi debelejših vrst premoga, češ da so potrebne železnici.¹⁷ V Ljubljani marsikatera tovarna ni dobila (dovolj) premoga, skrb vzbujajoče pa je bilo dejstvo, da tudi Mestna elektrarna ni prejela celotne nakazane količine premoga in je v sili celo načela obvezne rezerve. Brez premoga je ostala tudi mestna klavnica, ki je bila velikega pomena za ljubljansko prebivalstvo. Izredne razmere so vladale tudi v splošni bolnici. Ta je v zimskem času potrebovala dnevno 25 ton premoga, kar je znašalo 750 ton premoga na mesec; v prvem mesecu leta 1944 je npr. dobila le 257 ton. Še slabša je bila preskrba premoga za gospodinjstva: "Dnevno prihajajo v urad za kurivo neštete stranke, ki tožijo, da nimajo s čim niti kosila skuhati, da kurijo s starim pohištvom, plotovi itd., kar je povsem razumljivo, ker že od avgusta dalje, torej polnih 5 mesecev, dobave premoga ne dosejajo minimalne potrošnje. Položaj se zaostruje, ker od julija naprej ni bilo rednega dovoza drv in je radi tega ogromna večina prebivalstva ostala povsem brez vsakega kuriva ravno v zimskih mesecih, ko je potrošnja kuriva največja."¹⁸

Pokrajinski gospodarski svet v Ljubljani je z namenom, da bi zagotovil čim pravičnejšo porazdelitev kuriva, izdelal okrožnico. Prodajalci kuriva na drobno so bili po njej dolžni skrbeti za čim enakomernjšo razdelitev kuriva v vseh ljubljanskih okoliših med vse sloje prebivalstva. Potrošniki so kurivo dobivali sproti in v sorazmernih delih. Prednost pri nakupu so imeli tisti, ki so bili brez zalog.¹⁹

¹⁴ ZAL, LJU 501, Zaščitni urad, šk. 29, Okrožnice: okrožnice iz leta 1944, št. 1033/44 in isto, šk. 31, Okrožnice oddelka XI, 1944, št. 1033/44 in isto, šk. 31: Okrožnice XI. oddelka, 1944, št. 1033/44.

¹⁵ Slovenčev koledar 1944, Ljubljana 1944, str. 200, reklama Ljubljanske mestne plinarne.

¹⁶ Slovenec, 23. 12. 1944, št. 294, Bodite previdni pri kurjenju s premogom.

¹⁷ AS 202, f. 39, št. 622.

¹⁸ AS 202, f. 39, št. 1132, str. 2.

¹⁹ AS 202, f. 39, št. 12.

Že poleti 1944 je Pokrajinski gospodarski svet javnost opozoril, da je uvoz premoga v Ljubljansko pokrajino v juniju 1944 padel do kritične točke. Ta mesec je v pokrajino od obljubljenih 10.000 ton iz zasavskih rudnikov prispelo znatno manj premoga. Od te količine je bilo 4681 ton premoga namenjenih za velike industrijske obrate, 1510 ton premoga za bolnišnice, pekarnе, javne zavode, javne kuhinje in gostinske obrate.²⁰ Za gospodinjstva je na razpolago ostalo le še 850 ton premoga,²¹ kar ni zadostovalo niti za minimalne potrebe.

Nemški svetovalec za gospodarstvo pri Pokrajinski upravi je izdal odredbo, s katero je z 11. oktobrom 1944 ustavil izdajanje premoga za ogrevanje prostorov in za kuho. Ob tej priložnosti je bil izdan nalog, ki je Ljubljančane usmerjal v preskrbo z drvmi. Gospodinjstva, pa tudi javne kuhinje in zavodi, so za ogrevanje in kuho lahko uporabljali samo še drva.²²

Kasneje je v Ljubljano dejansko prispelo le 2125 ton drobnega industrijskega premoga, ki je bil dodeljen kemični tovarni Moste in mestni elektrarni v Ljubljani. Nekaj premoga je ostalo rezerviranega za bolnišnico, zdravstvene zavode in peke. Res je bilo na razpolago še okrog 700 ton koksa, vendar ta v štedilnikih in navadnih pečeh brez zadostne količine drv ali premoga ni bil uporaben.²³ Z 12. marcem 1945 so pošiljke trbovelskega premoga povsem izostale, z 21. marcem 1945 pa tudi pošiljke kočevskega premoga, kajti zaradi zračnih napadov je prišlo do okvar na železniški progi.²⁴ Nekaj dni kasneje je Pokrajinski gospodarski svet sporočil, da je nemški svetovalec za Ljubljansko pokrajino zaradi pomanjkanja premoga in koksa z 31. marcem 1945 zapovedal konec kurilne sezone.²⁵

Drva

Drvarji so delovno sezono leta 1941 začeli šele poleti, ko se je večina gozdarškega osebja, ki je bila od jeseni 1940 v vojaški službi, vrnila na svoje domove. Zaradi zamude pri delu in ovir pri prevozu so italijanske oblasti preventivno ukrepale, saj so se bale, da bi v zimskih mesecih prišlo do pomanjkanja drv. V Službenem listu za ljubljansko pokrajino so tako junija 1941 izšli predpisi, ki so prebivalce pozivali k individualnemu zbiranju drv in oglja, hkrati pa je bil prepovedan izvoz rastlinskega kuriva.²⁶

V času italijanske okupacije je bila za oskrbo Ljubljane z drvmi zadolžena gozdna milica. Njeno delo je do februarja 1942, ko je bila Ljubljana obdana z žico, potekalo precej nemoteno. Po ograditvi Ljubljane z žično ograjo je bila otežena predvsem individualna oskrba prebivalcev z drvmi, zato je gozdni milici na pomoč priskočil ljubljanski mestni preskrbovalni urad. Opravil je več komisijskih ogledov okoliških gozdovih in od posameznih posestnikov zahteval obvezno oddajo drv, vendar jih je kljub trudu je v mesto prispelo premalo. Ta so bila z uredbo Visokega komisarja z dne 2. septembra 1942 racionirana v višini, ki jo je določil Pokrajinski

²⁰ AS 202, f. 39, št. 7913.

²¹ AS 202, f. 39, št. 563/5.

²² ZAL, LJU 501, Zaščitni urad, šk. 29: Okrožnice: okrožnice iz leta 1944, št. 14487/44.

²³ AS 202, f. 47, št. 10561.

²⁴ AS 202, f. 28, Kurivo, št. 1044/45.

²⁵ AS 202, f. 64, 1304/45, št. 1574/1.

²⁶ Sl. list, 7. 6. 1941, št. 46, str. 363, Predpisi za proizvodnjo in prodajo rastlinskega kuriva v Ljubljanski pokrajini.

svet korporacij sporazumno z vodstvom gozdne milice. Potrošniki so drva za obdobje od 1. oktobra do 31. decembra 1942 dobili na podlagi seznamov pri trgovcih. S 1. januarjem pa so bile razdeljene posebne nakaznice, s katerimi so Ljubljanci kupovali drva vse do konca vojne.²⁷

Po italijanski kapitulaciji je prezident pokrajinske uprave Leon Rupnik v Ljubljani vse posle, ki so se nanašali na preskrbo pokrajine z lesom in drvimi in ki jih je pred kapitulacijo Italije izvrševala italijanska gozdna milica,²⁸ poveril Ravnateljstvu državnih gozdov. Delo je temeljilo na predpisih in odredbah, ki jih je za vojno gospodarstvo izdala nekdanja italijanska oblast v Ljubljanski pokrajini. Po prevzemu poslov so odgovorni ugotavljali, da je širša okolica Ljubljane, v kolikor je bila dostopna, premogla kar nekaj gozdov, katerih les je bil namenjen predvsem privatni porabi. Težavneje je bilo to, da Ravnateljstvo državnih gozdov ni razpolagalo z zadostnim in primernim osebjem, ki bi se ukvarjalo z gozdarskimi deli. Nekdanja italijanska gozdna milica je razpolagala s številnim, tudi oboroženim osebjem, ki ga je dodatno štela še vojaška oborožena sila. Milica je imela na razpolago tudi precej tehničnih sredstev, ki jih je uporabljala pri službi (npr. telefon, telegraf, avto, kolesa). Ravnateljstvo državnih gozdov vsega tega ni imelo. Za delo na terenu je imelo na razpolago le dva stalna strokovna uradnika in štiri ali pet najetih uslužbencev, katerim pa ni bila dovoljena niti vožnja na lastnih kolesih, tako da so morali dnevno prepešati po več kilometrov, da so prišli do službenega terena.²⁹

Dovoz drv v Ljubljano, v glavnem iz Šentjanža in Kočevja, je v septembru 1943 izostal: "Še mnogo težji je položaj glede drv, kjer je vsak dovoz po progah doljenjskih železnic, od koder se je doslej Ljubljana redno oskrbovala (...), nemogoč. Mestna skladišča pa so svoje zaloge drv prilično izčrpala že z razdeljevanjem drv na odrezke za tekoči mesec."³⁰ Vzrok za tako stanje nista bila le oviran prevoz in pomanjkanje delovne moči, pač pa tudi prepoved hoje po gozdovih. Ljubljanci so stisko s kurivom pričakovali, zato so že v poletnih mesecih leta 1943 delali zalogo. Po Golovcu in Rožniku so nabirali suhljad in gozdove dobro očistili. Avtorji časopisnih člankov na temo preskrbe s kurivom so svetovali, naj ljudje kot nadomestno kurivo uporabijo tudi barjansko šoto, v skrajni sili pa tudi ježice plemenitega kostanja in kostanj sam.³¹ Med ljudmi se je začel širiti in nato tudi izvajati načrt za izdelavo posebne peči, ki je omogočala kurjenje z žaganjem.³²

Ljubljanci so bili poučeni, kako naj pri kurjenju čim bolj varčujejo. Najbolje je bilo drva nacepiti povsem na drobno, zraven pa vreči v peč nič več kot le za pest zmečkanega papirja. Zavedali so se, da bi preveč papirja dovod zraka zmanjšalo, kar bi gorenje le oviralo.³³ Jasno je postalo, da si od prošelj in zahtev po varčevanju s kurivom ni bilo dosti obetati. Količine kuriva, ki so bile na razpolago od jeseni 1943, so bile že tako zmanjšane, da so same po sebi jamčile, da bodo potrošniki prisiljeni varčevati.

²⁷ ZAL, LJU 490, Reg. II, f. 52, II, ovoj 1: Zapisnik I. seje uprave preskrbovalnega odbora mestne občine ljubljanske, 7. 1. 1943.

²⁸ Tone Ferenc: Fašisti brez krinke : dokumenti 1941-1942. Maribor 1987, str. 55.

²⁹ AS 202, f. 51, št. 682.

³⁰ ZAL, LJU 501, Zaščitni urad, šk. 29, Okrožnice: Okrožnice iz leta 1943, št. 5.259.

³¹ Slovenec, 17. 10. 1944, št. 238, str. 3, Nadomestki za premog in drva.

³² Ustni vir: France Žagar, izjava pri avtorici.

³³ Jutro, 9. 11. 1943, št. 252, str. 3, Štedite s kurivom.

Mestni preskrbovalni urad je kljub trudu v novembru 1943 za Ljubljano dobil le 320 kubičnih metrov drv, potreba za kritje že razdeljenih nakaznic pa je znašala najmanj 6000 kubičnih metrov drv. Komisar za preskrbo Ljubljane je v upanju, da bodo našli vsaj nekaj ustreznih dreves za posek, želel še enkrat pregledati mestne gozdove. Posebna strokovna komisija je po ogledu odobrila precejšen posek, predvsem v tivolskem parku. Zavedala se je namreč, da bi v nasprotnem primeru porabniki to delo opravili sami.

V prvih mesecih leta 1944 so iz dobave drv, ki so prihajale v mestna skladišča, krili predvsem potrebe pekov, javnih kuhinj in zdravstvenih zavodov. Pri tem ne smemo pozabiti na vojaške enote, nastanjene v Ljubljani, ki so zahtevale vedno večje količine drv za kuhanje in ogrevanje prostorov, v katerih so se nahajale. Šele nato so prišla na vrsto gospodinjstva. Mestni preskrbovalni urad je v soglasju s Pokrajinskim svetom sklenil, da smejo delitelji kuriva od 15. januarja 1944 dalje odajati drva samo za tekoče mesece,³⁴ se pravi ne več na zalogo, in to po 50 kg drv.³⁵ To je razvidno tudi iz Rupnikovega pisma nemškemu svetovalcu pri šefu Pokrajinske uprave, Jaklinu. V pismu mu je sporočil, da količina kuriva na nakaznicah ne bo več permanentno označena, temveč bo določena za vsak mesec posebej glede na to, koliko kuriva bo na razpolago.³⁶

Nakaznice za premog in nakaznice za drva, ki so bile zaradi bolj uravnotežene delitve kuriva med prebivalce v veljavi že iz časa italijanske okupacije, so bile razdeljene v tri kategorije, označene s črkami A, B in C. Prve nakaznice so veljale za eno- in dvočlanska gospodinjstva, nakaznice B so veljale za tri do šestčlanske družine in nakaznice C so veljale za družine, ki so šteje več kot šest članov. Podnajemniške begunske družine zaradi vse slabših razmer glede preskrbe z drvmi niso bile upravičene do lastnih nakaznic za kurivo. Kljub pritožbam in prošnjam se je za posamezno stanovanje do konca vojne smela izdati le ena skupna nakaznica za kurivo.³⁷

Aprila in maja 1944 upravičenci na nakaznice drv niso prejeli. Ljudje so kurili stare zaboje, staro pohištvo, razsekali so celo lesene ograje. Družine, ki si niso mogle priboriti nič lesenega, so se bile prisiljene hraniti v javnih kuhinjah. "Kljub suhljadi, ki sem jo nabiral, kjer se je le dalo... na gradu, Golovcu, pod Rožnikom ... vse lesene klopi tam so že pokradli, kakor že plotove ob Ljubljani ... smo morali štediti s kurjavo. Samo dva polena in tri lopatice premoga na dan ... proti večeru je vladal na podstrehi tak železen mrz, da smo bili vsi v suknjah, rutah, kučmah."³⁸

V letu 1944 so v prazno izzveneli vsi uradni pozivi sosednjim občinam, naj zbirajo drva za Ljubljančane. Neuspešna so bila predavanja strokovnjakov ravnateljstva po občinah Vrhnika, Log, Brezovica in Dobrova, kjer so gozdnim posestnikom prikazali potrebe preskrbe Ljubljane z drvmi. Neuspešni so bili tudi sečni nalogi gozdnim posestnikom za dobavo predpisane količine drv. Ti v celi Ljubljanski pokrajini v letu 1944 Ravnateljstvu za Ljubljano niso dobavili niti 2000 kubičnih metrov. Mnogi gozdni posestniki niso mogli pomagati zaradi pomanjkanja delovnih

³⁴ Arhiv Republike Slovenije, fond Mestni preskrbovalni urad Ljubljana (dalje AS 1886), f. 43, Mestno poglavarstvo Ljubljana na trgovce s kurivom.

³⁵ Trgovski list, 21. 7. 1944, št. 59, str. 1, Oddaja drv za domačinstva. Zaradi lažje predstave so količine drv, ki so bile namenjene gospodinjstvom, namesto s kubičnimi metri označene s kilogrami.

³⁶ AS 202, f. 48, št. 2794/1.

³⁷ AS 202, f. 28, Kurivo, št. 9119, isto, f. 48, št. 4572.

³⁸ Lojze Kovačič: Prišleki, 1. del. Ljubljana 1984, str. 391.

moči, nekateri pa enostavno niso pokazali razumevanja za pomanjkanje Ljubljancev.

Prezident Rupnik je konec pomladi 1944 Uradu za delovno službo in obnovo ukazal, naj priskoči na pomoč Ravnateljstvu državnih gozdov in mu ponudi dodatne delovne moči. Mestno županstvo je na razgovor poklicalo tesarske in zidarske mojstre, gradbenike in žagarje. Vsak podjetnik, ki je zaposloval večje število delavcev, je bil dolžan odstopiti določen delež svojih moč za izvrševanje posekov. Zaradi obljubljenе materialne motivacije, da bo vsak sodelujoči za nagrado prejel nekaj drv oziroma imel prednost pri delitvi na nakaznice, je bil pričakovan tudi prostovoljen odziv. Mestno županstvo je na glas razmišljalo o primernih mezdah in hrani za delavce, o potrebnem zvišanju cen drv, o nepotrebnih zagotovitvi prevoznih sredstev.³⁹ Za režijske sečnje so določili privatne gozdne parcele na območjih Vrhnike, Dobrove, Dobrunj, Logatca, Verda in Grosupelj. Že sam začetek teh sečenj so ovirale vsakodnevne težave. Mnogo delavcev ni začelo delati po načrtu, saj so bili vpeti tudi v druge obveznosti, dolgo časa so morali čakati na prepustnice za prehod čez blok in nato še več mesecev na dovolilnico za uporabo koles v službene namene. Zavlekla se je tudi nabava ustreznega orodja, saj ravnateljstvo do tedaj namreč ni imelo svoje opreme. Ko so bili osnovni pogoji za delo zagotovljeni, se je pokazala najhujša ovira - odpor gozdnih posestnikov proti sečnji. Bil je tako velik, da so delavci Ravnateljstva mogli posekati komaj okoli 10 % predpisane količine.⁴⁰

Kazalo je, da bodo hude motnje v preskrbi s kurivom tudi v zimi 1944/1945, zato je konec avgusta 1944 Pokrajinski gospodarski svet sestavil navodila za Ljubljance, ki so želeli drva uvoziti sami. Za izdajo "prevoznice" so morali vložiti pisno prošnjo. Poleg osebnih podatkov je moral uvoznik navesti ime in naslov dobavitelja ter količino in vrsto drv. Prošnji je bilo treba priložiti glavno nakaznico za kurivo. Šef Pokrajinske uprave je dovolil posamezniku uvoz 5 kubičnih metrov, družini do štirih članov je izdal prevoznico za največ 12 kubičnih metrov, družini z več kot štirimi člani pa je izdal prevoznico za največ 18 kubičnih metrov drv.⁴¹ Uvoz je bil dovoljen iz okolišev, ki jih Ravnateljstvo državnih gozdov ni kontroliralo, saj so ostale kraje oziroma občine v Ljubljanski pokrajini pojmovali kot delovno področje Direkcije državnih gozdov. Za uvoz drv iz krajev, ki so sodili pod delovno področje Direkcije državnih gozdov, so prevoznice izdali le osebam, ki so imele na teh območjih lasten gozd in so oddale Ravnateljstvu državnih gozdov predpisano količino drv.⁴² Kupec se je rad potrudil, ponavadi pa se je malo manj rad podvzival lastnik gozda oziroma prodajalec, saj ga je čakalo veliko formularjev. Vsak posestnik gozda je moral sečnjo drevov ter nameravani prevoz posekanega lesa za lastno uporabo ali prodajo prijaviti občini, v kateri je bil les posekan. V prijavi je moral navesti svoje ime in bivališče, davčno občino in številko parcele ali pa domače ime gozda, ter količino poseka. V prijavi je moral navesti, ali je sečnjo izvršil na lastno pobudo ali po nalogu določenega organa. Oblasti je tudi zanimalo ime in bivališče kupca in ime tistega, ki je prevzel sekanje ali spravljanje iz gozda, še več: zanimalo jih je tudi ime in bivališče lastnika prevoznega sredstva in voznika, pri vpregi pa še lastnika prevozne živine. Ves les je moral biti pravilno ožigosan in

³⁹ AS 202, f. 28, Kurivo, št. 2-12226/44.

⁴⁰ AS 202, f. 28, Kurivo, brez številke.

⁴¹ Navedene količine navajajo k sklepu, kakšna je bila povprečna poraba drv na družino glede na število članov.

⁴² AS 1886, f. 70, št. 9095; AS 202, f. 28, Kurivo, brez številke.

opremljen s pravilno izvoznico. V nasprotnem primeru je smel in moral nadzorni organ les zapleniti skupaj s prevoznim sredstvom in vprežno živino. Zaplenjeni les, prevozna sredstva in živino je organ, ki je izvršil zaplembo, izročil v hrambo najbližji postaji policijskega zbora. Kadar so v teku kazenskega postopka ugotovili, kdo je lastnik zaplenjenega lesa, so mu ga vrnil, če ne, so zaplenjeni les prodali na javni dražbi. Nadzor nad uvozom in izvozom lesa so izvajali poleg organov, ki jih je postavila občina, še vsi organi javne varnosti, gozdarsko osebje v državni službi in zapriseženo čuvajsko osebje.⁴³

Od aprila do novembra 1944 je gospodarski svet dodelil skupno po 200 kg drv na gospodinjstvo. To je predstavljalo manj kot 1 kg dnevno in verjetno ni zadostovalo niti za podkuriti. Oblasti so računale, da se jim bo do konca decembra posrečilo v Ljubljano pripeljati toliko drv, da bi vsako gospodinjstvo prejelo 150 kg drv, kar bi predstavljalo 5 kg dnevno.⁴⁴ Ta račun pa se jim ni izšel. Zaradi neučinkovitosti Ravnateljstva državnih gozdov se je šef Pokrajinske uprave v Ljubljani odločil za njegovo ukinitve. Vse posle bivšega Ravnateljstva je z 31. decembrom 1944 prevzel samostojni gospodarski odsek pokrajinske uprave.⁴⁵

Dovoz drv v Ljubljano je marca 1945 dosegel le 1667 ton, od tega so 892 ton drv razdelili še na januarski in februarski obrok, tako je za marec ostalo na razpolago le še 775 ton.⁴⁶

Najprej draginja in nato še pomanjkanje drv sta večino Ljubljančanov zelo prizadela. Huda stiska je marsikoga spravila v skušnjava, saj je bilo v letih vojne podanih čedalje več pritožb zaradi gozdnih tatvin. Te so se širile v takem obsegu, "da so nekatere velike parcele posameznih gozdnih posestnikov skoro do golega posekane."⁴⁷

Po osvoboditvi Ljubljane maja 1945 je preskrbo s kurivom urejalo državno podjetje Kurivo-promet d.d. Ljubljana, ki je od maja do jeseni 1945 prejela 600 vagonov drv. Dobava se je stopnjevala iz meseca v mesec: julija meseca 1945 je bilo v Ljubljano poslanih 77 vagonov drv, avgusta 175, mesec kasneje 203 in do 15. oktobra 130 vagonov drv.

Drva so bila večinoma iz državnih gozdov, čeprav je bil pri sečnji čedalje bolj soudeležen tudi zasebni sektor. Gozdarska dela v smislu priprave drv so opravljali udarniki, razne sindikalne in mladinske brigade.

Ljubljana kljub prizadevnosti do konca leta 1945 ni dosegla mesečnega kontingenta 400 vagonov drv, saj je bil dovoz zaradi pomanjkanja kamionov in vagonov še vedno močno oviran. Okrnjen prevoz je bil še daljši čas po končani vojni dežurni krivec tudi za moteno preskrbo slovenskega glavnega mesta s premogom.⁴⁸

⁴³ AS 202, f. 51, 3357/44, št. 682, Naredba o kontroli izvora in izvoza okroglega lesa (osnutek).

⁴⁴ AS 202, f. 47, št. 10561.

⁴⁵ ZAL, LJU 501, Zaščitni urad, šk. 29, Okrožnice: okrožnice iz leta 1944, št. 49274/44.

⁴⁶ AS 202, f. 28, Kurivo, št. 1112.

⁴⁷ AS 202, f. 51, 3357/44, št. 3357/1.

⁴⁸ Trgovina in preskrba : o delu Ministrstva za trgovino in preskrbo Narodne vlade Slovenije od osvoboditve do danes. Ljubljana, 1945, str. 16 in 17.

Mojca Šorn

FUEL SUPPLY IN LJUBLJANA DURING THE SECOND WORLD WAR

S u m m a r y

The first legally binding measure in Slovenia, which reflected the beginning of the Second World War, was a decree on fighting inflation and an unscrupulous black market. Despite this decree, the price of basic commodities, including fuel, drastically increased. As a result of the Italian occupation in April 1941 the supply of firewood and coal in Ljubljana dropped and the city received less fuel than it had used before the war. The demand for fuel increased sharply in proportion with the price. During the war it became obvious that high prices were not the only hindrance to the purchase of firewood and coal. Until September 1943, Ljubljana was receiving coal from the mines in Zasavje, Kočevje and Šentjanž na Dolenjskem. During the war, due to worsening transport conditions and the ever growing need for coal by the railways, only the coal intended for industrial plants was transported to Ljubljana. Nevertheless, many factories remained without full contingents, including the city abattoir and powerhouse and had to resort to their emergency reserves. The coal supply for households was even worse. In October 1944, a decree was issued forbidding the sale of coal for heating and cooking. Until the end of the war, households, public kitchens and institutions used only firewood for the above purposes. During the Italian occupation, the supply of firewood became the responsibility of the forest militia. Its work was relatively successful, thanks to numerous staff and adequate technical equipment. After the Italian capitulation, its operations were assumed by the National Forests Directorate whose work conditions were comparatively much worse. The transport of firewood to Ljubljana had already been cut by Autumn 1943. At the beginning of 1944 the city depots issued warnings about the shortage of firewood, giving priority supply to bakeries, public kitchens, medical institutions and military installations in the city. Household needs had second place. The citizens of Ljubljana found that the firewood vouchers, in force since the Italian occupation, were of little use to them. They had to fend for themselves by chopping old furniture, wooden fences and park benches. Reported complaints show that the shortage made many resort to forest theft.